

Федчук О. Б.

ORCID: 0000-0002-7726-9003

доктор філософії з історії та археології,

незалежний дослідник

м. Київ, Україна

СІРІ КАРДИНАЛИ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА – АБАК-МІРЗА ТА АБДУРРАХМАН-БЕЙ

Ключові слова: Абак-мірза, Абдурахман-бей, Кримське ханство, зовнішня політика.

На початку XVI ст. сірі кардинали Кримського ханату Абак-мірза та Абдурахман-бей схиляли Мехмеда Герая на бік Литви або Москви.

Абак був сином Мамиша Яшлава, намісником Кирк-Єру й московським аміятом [2, с. 230; 4, с. 45]. З 1516 р. хан посилав мірзу до Москви для збору данини й вирішення долі полоненого Абдул-Латіфа. Абак переконував московитів оголосити війну Хаджі-Тарахану, використати касимівців для взяття міста, а в 1518 р. лобіював кримсько-московську угоду проти Литви [2, с. 81, 167–168, 170, 230, 436, 451–452, 519; 3, с. 20–21, 26, 262, 264, 287, 377–378, 609].

Мірза називав себе “холопом князя” та радив присилати Мехмеду Герая більше грошей. Абак доносив про відносини Криму з ногайцями та османцями, кримські плани щодо Казані, пияцтво хана і його конфлікт із калгою. Литовські послы уникали розмов у присутності Абака, а московити надсилали йому “bölek” [3, с. 45, 81, 167–170, 243, 270, 272, 291, 310–312, 386, 400, 436, 450–452, 497–499, 520, 612].

Позиція аристократа була нестабільною. 1516 р. він спонукав Алпа Герая напасти на Литву і казав, що ханзаде має отримати подвійні подарунки за це. Водночас мірза не хотів ворогувати з Литвою і Польщею, бо король прислав кримцям “bölek”. Коли Василій III відмовився воювати проти астраханців, вельможа запропонував службу Зигмунту і в 1521 р. намовив хана піти на Москву [3, с. 168, 170, 289, 453, 497; 6, с. 329; 1, с. 37].

Ймовірно, Абдурахман був сином Махмуда Кипчака. Він мав титул баш-оглана, управителя Іслямкермена (місто багатіло на торгівлі з Литвою) та отримував “bölek” від короля [4, с. 45, 52; 3, с. 277, 522].

Паралельно Абдурахман шукав вихід на ринок Московії. У 1517 р. він волів служити Василю III. Втім, князь відмовив аристократу. Тому Абдурахман став литовським аміятом і шпигував за промосковською елітою [3, с. 204, 260–270, 454, 469, 473, 589]. 1519 р., після потепління

кримсько-московських відносин, Абдурахман пропонував Василю III дружбу, однак литовці підкупили вельможу і він зірвав перемовини. Але після взяття козаками Іслямкермена в 1523 р. Абдурахман знову шукав союзу з московитами. Саадет Герай вигнав намісника до Румелії. За Сахіба Герая він повернувся назад і в 1534 р. схиляв хана до співпраці з Литвою [3, с. 170, 657–658; 5, с. 202; 4, с. 70].

Отже, Абак використовував московитів для вирішення “астрханського питання”, а Абдурахман піклувався про збагачення Іслямкермена. Об’єкт прихильності сірих кардиналів регулярно змінювався залежно від політичної кон’юнктури.

Література:

1. Летописный сборник, именуемый Патриаршею или Никоновскою летописью // ПСРЛ. Санкт-Петербург: тип. Скороходова И. Н., 1904. Ч. I. Т. XIII. V, 302 с.
2. Памятники дипломатических отношений Древней Руси с державами иностранными. Памятники соотношений Московского государства с Крымской и Ногайской Ордами и с Турцией. Т. I // РИО. Санкт-Петербург: Тип. Ф. Елеонского и Ко, 1884. Т. XLI [10], XXII. 558 с.
3. Памятники дипломатических отношений Древней Руси с державами иностранными. Памятники соотношений Московского государства с Крымской и Ногайской Ордами и с Турцией. Т. II // РИО. Санкт-Петербург: Тип. Ф. Елеонского и Ко, 1895. Т. XCV [10], XX, 706 с.
4. Сыроечковский В. Е. Мухаммед Гирей и его вассалы // Ученые записки Московского государственного университета. Вып. 61. 1940. 71 с.
5. Черкас Б. Воєнна кампанія Великого князівства Литовського та Корони Польської 1524 р. на українських землях // Україна в Центрально-Східній Європі. 2002. Вип. 2. С. 200–209.
6. Pułaski K. Szkice i poszukiwania historyczne. Ser. II. Peterburg: nakładem Księgarni K. Grendyszyńskiego (druk W. L. Anczyca i Spółki), 1898. 350 s.